

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU Dialektološka sekcija

Ena od sekcij Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša je tudi dialektološka sekcija. Izoblikovala se je 1. 1958 iz odbora za lingvistični atlas slovenskega jezika. Njene vsebinske naloge so naslednje; zapisovanje, zbiranje (hranjenje), proučevanje in prikazovanje slovenskih narečnih jezikovnih pojavov.

Formalno se te naloge uresničujejo z naslednjimi projekti: Slovenski lingvistični atlas (SLA) v ožjem in širšem pomenu, kamor spada tudi več monografskih raziskav posameznih narečij, Slovanski lingvistični atlas (OLA), Evropski lingvistični atlas (ALE) in Slovar kostelskega govora.

Slovenski lingvistični atlas je najstarejši projekt, ki ga je zasnoval že F. Ramovš 1. 1946. Njegov namen je bil prikazati stanje in razširjenost vseh bistvenih jezikovnih pojavov na celotnem slovenskem govornem področju. Za vzorec mu je služil Jezikovni atlas poljskega Podkarpatskega Mičezys Jawa, Maieckega in Kazimierza Nitscha, ki je izšel v Krakovu 1. 1934. Tudi vprašalnica, kijo je Ramovš sestavil, se, kolikor je le mogoče, naslanja na vprašalnico že prej omenjenega poljskega atlasa. Je pa vendar med eno in drugo zelo bistvena razlika. Poljskaje bila pripravljena za drugačen tip atlas kot naša, namreč za regionalni atlas, naša pa za atlas celotnega izredno zdiferenciranega jezika. Podkarpatski atlas obsega 40 govorov, naš pa naj bi jih po prvotni zamisli okrog 300, današnje mreža pa šteje 406 točk. Podkarpatski atlas je osredotočen na besedišče, Ramovša paje zanimalo predvsem glasoslovje. Vse to pomeni, da gradivo, zbrano po naši vprašalnici, ne more dati podrobne slike posameznih pojavov, ampak le splošno. Velika večina zbranega narečnega gradiva je bila zapisana prav po njej.

Prvije začel po tej vprašalnici zbirati gradivo dr. T. Logar. Na terenu je zapisal 197 govorov. Na osnovi tako zbranih podatkov je napisal svoje razprave o slovenskih narečjih. Pozneje je organiziral zapisovanje po tej vprašalnici prek študentov slavistike, govorcev posameznih narečij. Večino zapisov je sam prekontroliral, pri čemer mu je študent največkrat služil kot informator. Pod njegovim mentorstvom je nastalo 350 zapisov. Po vprašalnici so zapisovali tudi drugi slovenisti. Če upoštevamo kot enoto vsak zapis, ne glede na to, da so nekateri govori zapisani večkrat in da so zapisani tudi govori, ki niso v sestavi SLA, obsega zbirka 680 zapisov.

Zbrano gradivo se v izvirniku, prepisu ali kopiji hrani na inštitutu, in sicer v dveh oblikah; v listkovni kartoteki, kjer je urejeno po vprašanjih, in v zvezkovni kartoteki, kjer je urejeno po krajih.

Predvideno je, da bi atlas prikazal 406 slovenskih govorov, od tega 67 v zamejstvu. Zapisanih jih je okrog 90 %. Za izdelovanje kart sta bili pripravljene dve različici osnovne karte. Druga je bila potrebna zaradi povečanja števila govorov, ki naj bi jih atlas prikazoval. Napravljeno je tudi več t. i. poskusnih kart za posamezna glasoslovna in besedoslovna vprašanja, ki se prav tako hranijo na inštitutu.

Če večkrat obžalujemo, da nimamo klasičnega atlasa slovenskih narečij, to obžalovanje ni zmeraj upravičeno. Resda nimamo optičnega prikaza slovenskih narečnih pojavov na kartah, toda za atlas zbrano gradivo je omogočilo nove poglede na slovenska narečja; objavljeni so bili v posebnih razpravah.

Te že spadajo k Slovenskemu lingvističnemu atlasu v širšem pomenu, kamor se uvrščajo tudi monografske raziskave govorov posameznih

področij: južne in zahodne Notranjske, Škofje Loke, vzhodne Dolenjske ter srednje Savinjske doline.

Samostojno delo je priprava narečnega slovarja kostelskega govora, kije tudi ena od nalog naše sekcije. Osnovna redakcijaje v celoti opravljena, potrebna pa bodo usklajevanja med posameznimi gesli. Ker nimamo več glavnega informatorja, zunanji sodelavec prof. Jože Gregorič, domačin iz Kostela, je na žalost umrl, bo za dodatne informacije pri geslih od T-Ž potrebn o še nekaj terenskega dela.

Drugo obsežno delo je Slovanski lingvistični atlas (Обščеславјанский лингвистический атлас — OLA), kije mednarodni projekt. Delo zanj seje začelo 1. 1958, ko je bila pri Mednarodnem komiteju slavistov (MKS) ustanovljena Komisija OLA. V njej so bili predstavniki vseh slovanskih jezikov, vendar so se pred nekaj leti Bolgari izključili. Slovenski jezikje zastopan s 25 govori, od katerihje 7 zamejskih. Za zbiranje gradiva so najprej pripravili vprašalnico, ki je izšla v Moskvi 1. 1965.

Delo za OLA se deli na delo doma in delo na rednih polletnih sestankih izmenoma v Moskvi in v eni izmed držav udeleženk, vsako leto v drugi. Poleg teh so imeli sodelavci jugoslovanske jezike delovne in usklajevalne sestanke tudi v jugoslovanskih mestih, saj ni imel vsak jezik svoje nacionalne komisije, kot so jih imeli drugi slovanski jeziki, ampak je bila za vso Jugoslavijo ena sama. Delo doma pomeni izpolnjevanje nalog, za katere se dogovorijo na skupnih sestankih. Zadnja letaje to pripravljanje nacionalnega gradiva, fonetične in leksikalne analize tega gradiva, izdelovanje posameznih kart s komentarji ter pripadajočim gradivom za vseh 850 govorov, kolikorjih obsega Slovanski atlas, ter tiskarske korekture, kadar se izdaja knjiga.

V sklopu Slovanskega lingvističnega atlasa so kot pomoč pri nadaljnjem delu nastali fonološki opisi slovenskih, hrvaških, srbskih, makedonskih, lužiškosrbskih in poljskih govorov, ki jih zajema OLA. Kot prvi so izšli slovenski, hrvaški, srbski in makedonski v skupni knjigi z naslovom *Fonološki opisi*, ki jo je izdala Akademija ANU BiH 1. 1981 v Sarajevu. Poljski so izšli v treh zvezkih v Wrocławu v letih 1982-

1984, lužiški pa v Letopisu Instituta za serbski ludospyt za l. 1983.

Izdajanje posameznih zvezkov kart s komentarji in pripadajočim gradivomje organizirano tako, daje naloga vsakega centra izdaja nekaj knjig. Doslej so izšle naslednje: Uvodni zvezek (Moskva 1978), 1. leksikalni zvezek — Živals-tvo (Moskva 1988) (48 kart s komentarji in gradivom) ter dva fonetična zvezka: *Refleksijata* (Beograd 1988) (65 navadnih in 5 povzemajočih kart) in *Reflexi nosnega e* (Moskva 1991). Tik pred izidom je fonetični zvezek z refleksi nosnega o (Varšava). Precej pripravljeni so še nekateri drugi zvezki, med njimi tudi eden z refleksi polglasnika, ki bo izšel v Zagrebu. Vsak od njih vsebuje 50-60 kart s komentarji in popolnim gradivom.

Tretje večje delo, za katero je odgovorna sekcija, je Evropski lingvistični atlas (Atlas Linguarum Europae — ALE). Tudi to je mednarodno delo, katerega središčeje bilo prvotno v Nijmegenu na Nizozemskem, zdaj paje v Firencah. Način delaje podoben delu pri OLA, saj tudi tu potekajo delovna in usklajevalna srečanja v različnih evropskih mestih, gradivo pa se pripravlja v posameznih nacionalnih središčih. Po svoji problematikije delno drugačen od Slovanskega atlasa, kar določa tudi njegov anarav a. V primerjavi z OLA so tu nove t. i. motivacijske karte.

Doslej sta izšla dva zvezka kart in dva zvezka komentarjev (Assen 1983 in Assen 1984). V obeh skupaj je 28 kart. Pri nastajanju prvih zvezkov so se avtorji naslonili na OLA. Prva vprašalnica je bila usklajena s slovansko in tudi točke so iste, le mrežaje za dva tretjini redkejša. Slovanski jeziki so imeli zato to prednost, da razen redkih dopolnil terensko delo ni bilo potrebno. Izid prvih zvezkovje pospešilo računalniško risanje kart.

Za nadaljnje delo bodo potrebni tudi pri nas terenski zapisi. Pripravljena je vprašalnica za sintakso, ki je bila v sekciji prevedena v slovenščino. Po njej je že zapisan govor Gomilic v Prekmurju.

S prenosom centra v Firence seje delo nekoliko upočasnilo ker so finančna sredstva omejena in ker ni čutiti tolikšne zavzetosti in zelo vspodbudno delujoče demokratičnosti, kot je bila v času, ko je bil center v Nijmegenu.

V Dialektološki sekciji so sodelovali dr. Tine Logar, dr. Jakob Rigler in Saša Sernec. Koje bilo zaradi organizacijskih zahtev potrebno, so bili načelniki dr. T. Logar (1958-1961), dr. J. Rigler (1961-1977) in dr. M. Orožen (1977-1983). Zdaj v njej redno delamo mag. Francka Benedik, mag. Sonja Horvat, mlada raziskovalka mag. Vera Smole in kot zunanji sodelavec dr. T. Logar. Posamezne narečne pojave raziskujeta tudi Vlado Nartnik in mag. Peter Weiss, ki sta sicer člana leksikološke sekcije. V sklopu dialektološke sekcije se za raziskovanje slovenskega

pogovornegajezika usposablja tudi mlada raziskovalka mag. Jožica Škofic.

Naj nazadnje namesto opisovanja naših spoznanj, občutkov, in želja izrečem samo dve stari misli: žetevje velika(nska), delavcev pa (tako zelo) malo. Pošlji, Gospod, delavcev na svojo žetev. In razsvetli um in daj pravo spoznanje tistim, ki so v naši samostojni Sloveniji tako in drugače dolžni poskrbeti za raziskovalce tiste osnovne prvine, ki je ne more raziskati nihče drug kot govorec sam, to je našega slovenskegajezika.

Francka Benedik
ZRCSAZU